

Õigussotsioloogia tulevik Eestis – kas on lootust?

Mait Mürsepp (RiTo 3), Tartu Ülikooli sotsioloogiaosakonna lektor

Kas Eestis on võimalik õigussotsioloogia arenemine teadusliku distsipliinina? Kas on ette näha õigussotsioloogia pakutavate võimaluste mõistmist ja õigussotsioloogia tulemuste rakendamist? Millised hoiakud kujunevad õigussotsioloogia suhtes välja juristidel ja mida oleks võimalik ette võtta nende hoiakute muutmiseks? Mida teha juristide ja õigusteadlaste sotsiaalteadusliku harituse taseme tõstmiseks? Need on küsimused, millele ma otsin käesolevas artiklis vastust. Artikkel on üles ehitatud professor J. M. Balkini *Washington & Lee Law School*'is 3. novembril 1995 toimunud konverentsil "Writing Across the Margins" peetud uute teadusharude tekkimise võimalusi käsitleva ettekande tekstile.¹

Oma ettekandes esitab Balkin ühe võimaliku teadusharudevaheliste piiride kadumist kirjeldava mudeli. Sellest lähtuvalt tuleneb interdistsiplinaarsus ühe teadusharu ebaõnnestunud katsest teist teadusharu koloniseerida. "Õnnestumise korral kujuneb välja uus uurimisvaldkond, millele ei vaadata enam kui interdistsiplinaarsele" (Balkin 1996, 952). Teadusharu võimet olla koloniseeriv pool tugevdab sellise ühtse teoreetilise pagasi olemasolu, mis võimaldab huvitavaid teooriaarendusi ja rakendada teiste teaduste piires saadud teadmisi. Seega ei tohiks see pagas olla dogmaatilise iseloomuga. Koloniseeritavaks pooleks muudab teadusharu ühtse teoreetilise pagasi puudumine, viimast heidab Balkin ette just angloameerika õigusteadusele.² Balkin teeb teadlaste puhul vahet vallutajatel ja importööridel. Vallutajateks nimetab ta koloniseeriva distsipliini esindajaid, kes tungivad koloniseeritavasse distsipliini kindla eesmärgiga, nt harida selle distsipliini esindajaid. Näitena sobib siinkohal poliitikateadlane, kes soovib selgitada riigiõigusega tegelevale juristile demokraatia olemust. Kuna vallutajad ei ole üldjuhul eriti kursis koloniseeritava distsipliiniga, ei suhtu koloniseeritava distsipliini esindajad neisse eriti tõsiselt ja katsed muutust esile kutsuda surevad eos. Püüdes analüüsida Eesti olukorda antud diskursuse raamides, tulevad võimalike vallutajatena kahjuks meelde ainult üksikud nimed.³ Vaadates nende isikute tööde mõju juristide hulgas, tekib paratamatult tahtmine nõustuda Balkiniga. Nende roll Eesti õigusteaduse ja õigusteadlaste mõtlemise kujundamisel ei ole olnud märkimisväärne. Hr Uno Mereste puhul, kes on püüdnud kõige otsesemalt sekkuda juristide mängumaale, nimelt õigusloomesse, saab tõdeda sama, mida varasemas näites oleks võinud öelda poliitikateadlase kohta. Tal võib ju iseenesest olla õigus, kuid juristide ametiaue, monopoliseeritud teadmised õigusloomest ja õigusteadusest ei luba neil antavat nõu kuulda võtta. On ju juristide näol tegemist teadusilmas ainulaadse grupiga, kes loovad õigust enda tarbeks.⁴ Loomulikult ei saa välistada ka seda, et poliitikateadlane mõistab ise demokraatia olemust väärt või idealiseeritult.

Samuti võivad muutuse esile kutsuda koloniseeritava teadusharu esindajad, keda Balkin kutsub importöörideks. Importööride eesmärk on tuua distsipliini väljastpoolt värskeid mõtteid ja arusaamu. Võrreldes vallutajatega on importööridel paremad võimalused teaduslikuks innovatsiooniks, kuna nad tunnevad koloniseeritava teadusharu sõnavara ja teaduslikku metoodikat. Samuti tunnevad nad koloniseeritava teadusharu esindajaid ja on ise nende hulgas tuntud. Nende pakutavaid uuendusi on sama eriala esindajatel lihtsam

vastu võtta – ei ole tarvis muuta endid ja oma töökspidamisi. Sotsiaalteaduste importimist õigusteadusesse raskendavad mitmed tegurid. Esimene selline tegur on õigusteadlaste loomupärane vastumeelsus empiirilise uurimistöö suhtes. Probleem ei ole selles, nagu juriste ei õpetataks empiirilist uurimistööd läbi viima. "Õigusteadusliku hariduse eripärana õpetatakse juristidele just seda, kuidas mitte mõelda empiirilisel" (Balkin 1996, 969).⁵ Teiseks raskendavaks teguriks on see, mida Balkin nimetab nt õigus- ja majandusteaduse sümbioosi korral majandus/haldusretoorikaks.⁶ Sõltumata sellest, et majandusteadusel on olnud suur mõju juristide keelekasutusele, jääb uue valdkonna uurimisobjekt enamikule juristidele sügavuti mõistetamatuks.

Balkini arvates seisneb peamine põhjus, miks majandusteadus ei ole suutnud õigusteadust koloniseerida, tõsiasi, et kasutatavad majandusteaduslikud mudelid on juristikoolitusega inimeste tarvis liiga keerulised.

Majandus- ja õigusteaduse sümbioos, mis on tänapäeval laialt levinud, on oma olemuselt retoriseeritud tugitoolimajandus- ja õigusteadus, kus väitlevad pooled esitavad teineteisele teaduslikke väiteid, kuid ei püüagi neid tõestada. Neil puudub selleks lihtsalt erialane teaduslik koolitus. Seni kui kompleksse majandus-õigusteadusliku teadustööga tegeleb käputäis inimesi ja ülejäänud juristid kasutavad lihtsustatud majandusteaduslikke mudeleid ja väldivad empiirilist uurimistööd, ei saa õigusteadust lugeda lõpuni koloniseerituks.

Vaadates Eesti olukorda, on tulemus importööride puhul vallutajate hulgas valitsenud olukorrast veelgi kurvem. Ainsad nimed, mis minule meelde tulevad, on TÜ õigusteaduskonna prodekaan Jaan Ginter õigussotsioloogias kvantitatiivseid meetodeid rakendava koolkonna esindajana,⁷ Akadeemia Nord professor Peeter Järvelaid kirjutistega õigusteaduse ja õiguse ajaloo⁸ ja Berliini Humboldti Ülikooli õigusteaduse doktorant Lauri Mälksoo oma sõnavõttudega rahvusvahelise õiguse ja poliitikateaduse seostest.⁹ Kui importöörid on edukad, valmistavad nad oma tegevusega ette pinnase vallutajatele tegutsemiseks ja koloniseeriva teadusharu mõju kasvatamiseks. Lähtudes sellisest arusaamast, annaks parima tulemuse õigusteaduse ja sotsiaalteaduste ühendamiseks uu(t)eks teadusharu(de)ks tulevaste õigusteadlaste sügavam ja põhjalikum sotsiaalteadustealane koolitus.

Balkin juhib artiklis oskuslikult tähelepanu kahele esmapilgul tähtsusetule nüansile. Esiteks kannab enamik õigusteaduse piire ületavaid konverentse, seminare ja sümposioone nimetust "Õigusteadus ja ...", selline nimekuju määrab aga juba ette ära korraldajate seisukohad. Üldjuhul kinnitavad need levinud arusaama, et tegemist on interdistsiplinaarsusega, mitte aga teadusega ühe distsipliini piirides, nt uue teadusharu või uurimisvaldkonnaga. Interdistsiplinaarne teadus ei kuulu enam kummagi teadusharu alla ja seega ei vastuta selle teaduse viljelejad kummagi teadusharu auditooriumi ees. Nende vastutus piirneb enestele kujundatud uue auditooriumiga, mis üldjuhul tekib visalt ja ei ole teadusmetoodikas kõrgelt haritud. Samuti ei julgeta uutes teadusharudes sõna võtvaid teadlasi kritiseerida inimlikel kaalutlustel. Anname neile veel aega, nad ju alles alustasid – mõtleb enamik klassikalise teaduse esindajaid. "Väljendusviis "Õigusteadus ja ..." avab õigusteaduse ukseid teistele teadusharudele ja kutsub teiste teadusharude esindajaid andma oma panust õigusteaduse

katlasse, märkides siiski õigusteadlaste jätkuvat teadlikku endi eraldamist muudest teadustest" (Balkin 1996, 950). Balkini väidet õigusteadlaste teadlikust eraldumisest iseloomustavad hästi kaks viimast Eestis toimunud konverentsi, mis puudutasid õigus- ja sotsiaalteaduste rolle ja suhteid.¹⁰ Konverentside nimevalikud on maailmas alati seotud osalejatega. On tõsi, et kummagi teadusharu tiptasemel esindajad ei tule üldjuhul interdistsiplinaarsetele konverentsidele.¹¹

Kirjeldades Ameerika ühiskonda, leiab Balkin, et Ameerika õigusteaduse vastuseis teiste erialade poolt koloniseerimisele baseerub peamiselt kolmel faktoril: esiteks on enamik Ameerika õigusteaduse professoreid saanud oma hariduse Ameerikas asuvates õigusteaduslikku haridust pakkuvates koolides¹²; teiseks koolitatakse enamikku nendes koolides õppijaid juristina tööle asuma ja kolmandaks sunnivad koolidevälised sotsiaalsed jõud nendes koolides õppijaid koolitama vastavalt juristikutsele esitatavatele nõuetele, sõltumata sellest, kas selle kooli õpilased kunagi juristiametit pidama hakkavad¹³ (Balkin 1996, 950). Ameerika Ühendriikidega võrreldes on olukord Eesti õigusteaduslikku kõrgharidust pakkuvate koolide osas palju vabam. Väga head õigusteaduslikku akadeemilist kõrgharidust pakkuvaid koole on vaid üksikuid (lubage siin ära märkida TÜ õigusteaduskond), samas on mitmeid väiksemaid õiguskoole, kus tudengeid valmistatakse ette igapäevatööks juristina. Korraliku õigusteadusliku hariduse saanul, kes soovib tegelda pedagoogilise tööga, on suhteliselt suured võimalused. Noorel professoril on võimalik enesele leida sobilik kool, kus kooli juhtkond professori soove ja huvisid mõistab ja nendega arvestab. Noorel õigusteadlasel on võimalus tekitada tudengites huvi ühiskonna eksisteerimise alustalade vastu ja vältida kuiva jurisprudentsiaalset lähenemist. See oleks esimene samm dogmaatiliselt õigusteaduslikult hariduselt avatuma ja sotsiaalteaduste arengutest huvitatud ja neid arvestava hariduse teele asumisel.¹⁴

Enne kui läheme põhjalikumalt õigusteaduse ja sotsioloogia piirimail asuva teadusharu juurde, tuleb meil vastata paarile põhimõttelise tähtsusega küsimusele. Kas on üldse mõtet jurisprudentsi piire ületaval õigussotsioloogial? Kas on sotsioloogiale kohta õigusteaduse ja õiguse maailmas? Kas sotsioloogia ja õigusteaduse ühendamine võimaldaks meil saada uut teadmist õiguse kohta ühiskonnas ja kas samadele tulemustele ei oleks võimalik jõuda juba olemasolevate teaduslike vahenditega? Vastus nendele küsimustele on minu arvates kindlasti see, et õigussotsioloogia on vajalik ja annab uut vajalikku teadmist, mida pole võimalik saada juba olemasolevate vahenditega. Sajandi esimesel poolel väitis Ameerika Ühendriikide õigussotsioloog Nicholas Timasheff, et õigusteadus (mille all ta pidas silmas jurisprudentsi) on inimeste käitumist ühiskonnas mõjutavate väärtuste-hinnangute süsteem, õigusteadus on idiograafiline (üksikindiviididega seotud, kirjeldav) teadus. Õigusteaduse sisu on ajas muutuv, õigusteadus sõltub ajas muutuvatest seadustest, seadusandja muutuvast tahtest ja valitsevast poliitilisest võimust. Sotsioloogia on samas nomoteetiline (üldiste seaduspärasuste leidmisele suunatud) teadus. Sotsioloogia uurimisobjektid on inimesed, ühiskonnagrupid ja eesmärgiks püüä üldistuste tegemise poole, mis annaks üldist aegumatut teadmist. Sotsioloogia ei püüdle ainult kirjeldamisele, ta püüab mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse.

Õigussotsioloogia ülesandeid on aegade jooksul defineeritud erinevalt. Õigussotsioloogia rajajaks peavad paljud Saksa sotsioloogi ja juristi Max Weberit,¹⁵ kuigi esimesena kasutas seda mõistet Itaalia jurist Dionzio Anzilotti 1892. aastal avaldatud teoses "La Filosofia del dritto e la sociologia".¹⁶ Järgnevalt toon üksikuid näiteid õigussotsioloogia kui ainevaldkonna defineerimise raskustest.

- *Õigussotsioloogia on nomoteetiline teadus, mille eesmärgiks on ... kirjeldada õiguse ja ühiskonna omavahelisi suhteid (Timasheff 1939, 19).*
- *Õigussotsioloogia on sotsioloogia üks haru, täpselt nagu perekonnasotsioloogia, tööstus- või meditsiinisotsioloogia (Vilhelm Aubert'i viidatud Evan 1990, 22).*
- *Õigussotsioloogia ülesandeks on õiguse empiiriline uurimine sotsioloogia meetoditega makrosotsioloogilise teooria loomise eesmärgil (Evan 1990, 48).*
- *Õigussotsioloogia (juriidiline sotsioloogia) käsitleb kõiki rohkem või vähem õigusega seotud mõjusid, kõiki, mille suhtes õigus võib olla põhjuseks, tagajärjeks või ajendiks (Carbonnier 1986, 30).*

Esitatud definitsioonid on ainult kaduvväike osa kõikidest õigussotsioloogia defineerimise katsetest läbi aegade. Isiklikult eelistan kasutada Carbonnier' definitsiooni ja seda järgmistel põhjustel: esiteks mõistab Carbonnier õigussotsioloogiat kõige laiemalt, ta ei püüa määratleda selle kohta ja jätab vabad käed uurijale oma uurimisobjekti ja vaatenurga valikul; teiseks käsitleb Carbonnier mandri-Euroopa õigussüsteemi alamana õigust seadusandja tahtena, nähes samas sotsioloogia võimalusi õigussüsteemi teadlikuks kujundamiseks, ja kolmandaks mõistab Carbonnier sotsioloogia piiratud võimalusi õigussüsteemi kujundamisel. Carbonnier ütleb ise: "Sotsioloogia peab tegema koostööd õigusloomega, kuid ei tohi sellesse sekkuda" (Carbonnier 1986, 322).¹⁷ Sotsioloogia nomoteetiline iseloom ja tema jätkuv püüdlemine üldistuste poole muudavad ta seadusloomele atraktiivseks. Mitmed autorid on rõhutanud sotsioloogia seda omadust kui seadusloomele eriti väärtuslikku (Ellsworth, Getman 1984). Seadusloome puhul ei tegelda üksikjuhtumi analüüsimisega ja üksikotsustusega, vaid püütakse ette näha ja üldistatult reguleerida võimalikult laia inimkäitumise valdkonda. Samas on sotsiaalteadlasi maailmas tihti kahtlustatud poliitilises erapoolikuses.¹⁸ Sotsiaalteaduslike üldistamiste korral kaotab tähenduse klassikaline empiirika-suunaline kriitika. Üksik viga ja meetodiline eksimus ühe uuritava puhul ei muuda läbiviidud uuringu tulemusi tervikuna märkimisväärselt. Kõigele lisaks on sotsiaalteadlased tihti pettunud mahus, milles nende uurimusi seadusloome tugimaterjalina kasutatakse.¹⁹

Viimasel ajal on ka juristide kivistunud seisukohad õigusloome osas hakanud seestpoolt murenema. Selle muutuse parimad näited on Riigikogu liikme ja Akadeemia Nord professori Igor Gräzini ettekanne sotsiaalteaduste I aastakonverentsil²⁰ ja TÜ professorite Raul Naritsa ja Kalle Meruski kommentaar Riigikogu liikme Maret Maripuu kirjutisele Riigikogu Toimetiste 2. numbris.²¹ R. Naritsa ja K. Meruski idee n-ö seaduste loomekogude (minu nimetus) moodustamisest, kuhu kuuluksid erialaspetsialist, keeleteadlane ja jurist, on uudne, huvitav ja väärrib minu arvates, et nii juristid kui ka sotsiaalteadlased seda põhjalikumalt kaaluksid.

Sotsiaalse informatsiooni kasutamine seadusloomes on ainult üks võimalik sotsiaalteadusliku informatsiooni kasutamise viis õigusteade poolt. Kuigi selles vormis on

sotsiaalteaduslikul informatsioonil suurim mõju ühiskonnale tervikuna, on paratamatu, et kõige rohkem kasutatakse sotsiaalteadusi siiski üksikjuhtumi/indiviidi analüüsimisel. Näitena võib siinkohal tuua sotsiaalteadlastest eksperttunnistajad ning kohtumenetluse kui protsessi sotsiaalteadusliku analüüsi ja kõik sellega avanevad võimalused.²² Kahjuks ei ole Eesti oludes tuntavalt õnnestunud sotsiaalse informatsiooni üks ega teine rakendus ja professor Eerik Kergandbergi artikkel on teadaolevalt jäänud kohtumenetluse sotsioloogilise analüüsi ainsaks katseks Eestis. Õigussotsioloogia uurimisobjekt ja selle sisu muutub konkreetsetes ühiskonnas kehtivate seaduste muutumisega minimaalselt. Kui juristile tähendab uus tsiviilkoodeks uut töövahendite kogu ja õigusteadlasele võimalust analüüsida ja võrrelda neid töövahendeid eelnevate ja mujal maailmas kasutatavatega, siis sotsioloogi jaoks ei muutu sellega palju. Sotsioloog jätkab inimeste ja gruppide käitumise uurimist uuenenud tingimustes ja tulemuste baasil avaldub võimalus uuele seadusele sotsioloogilise hinnangu andmiseks.²³

Õigusteadust ei pea Balkin edukaks koloniseerivaks teaduseks, kuid samas on see populaarne koloniseeritav valdkond. Balkin väidab, et õigusteadust ei ole kunagi võimalik lõpuni koloniseerida, kuna õigusteaduse näol ei ole tegemist teadusega selle akadeemilises tähenduses, vaid professioniga, millest eri sotsiaalteadused (ajalugu, filosoofia, sotsioloogia, majandusteadus) saavad igaüks oma osa.²⁴ Kuna tegemist on kutsega, puudub õigusteadusel ühtne läbiv akadeemiline teoreetiline pagas ja akadeemiline metoodika, mida võiks lihtsate vahenditega üle kanda teistesse teadusharudesse. Õigusteadusliku hariduse omandamise käigus ei omandata teadmisi akadeemilisele teadusharule omasel kujul, vaid korjatakse tulevikus ametialaselt vajalikku teavet õigusnormidest, nende rakendamisest ja õiguse eri harudest. Just nimelt seetõttu olen kindel, et õigusteadus ja sotsiaalteadused täiendaksid kasulikult teineteist ning nende valdkondade vaheline koostöö oleks ühiskonna eduka toimimise seisukohast eriti vajalik.

Õigust seostatakse peaaesjalikult võimuga, mis teeb kõigest õigusega seonduvast teistele distsipliinidele ahvatleva märklaua. Õigusteadust on püüdnud koloniseerida enamik sotsiaal- ja käitumisteadusi. Samuti on õigusteadust püüdnud enese alla suruda statistika ja filosoofia. Õigusteadus on tõestanud ennast, olles piisavalt vastupidav, et olla jätkuvalt piiramise all, aga mitte kunagi alistatud. Selle fenomeni põhjuseid näeb Balkin õigusteadusliku hariduse tugevates ja muutumatutes traditsioonides Ameerika Ühendriikides. Eesti õigusteaduse ja teiste teadusharude sümbioosidele võib erinevalt Ameerika interdistsiplinaariast ennustada suurt tulevikku. Kuigi Eestis on õigusteaduse õpetamisel pikad traditsioonid, on viimase kümne aasta jooksul muutunud nii Eesti õiguskord kui ka õigusteadusliku hariduse andmine. Maailma erinevates nurkades hariduse omandanud õppejõudude tagasitulek Eestisse, õppejõudude liikumine koolide vahel, uute koolide avamine, uute õppeplaanide kinnitamine ja nende ümberkujundamine loovad ühest küljest haridust omandavates noortes ebakindluse tunde õigusteadusliku hariduse kvaliteedi osas. Teisalt loob aga tekkinud olukord ainulaadse võimaluse kujundada teadlikult ja oskuslikult välja tänapäevane Eesti õigusteadlaste koolitamise programm. Hariduse üle otsustajad ja koolide juhtkonnad peavad endale selgeks tegema, milline on nende eesmärk ja millistena soovivad nad näha oma õpilaste tulevikku. Kas neile piisab Eesti-taseme juristide koolitamisest või soovivad nad anda haridust, mida noored ei peaks häbenema,

ükskõik millisesse maailma nurka nad ka ei satu. Kuna õiguse ülesandena saab mõista üldistatuna korra loomist inimkäitumises, eeldab hea õigusteaduslik akadeemiline kõrgharidus tänapäeval sotsiaalfilosoofia ja sotsiaalteaduste tundmist. Hea akadeemilise õigusteadusliku kõrghariduse andmise esimene eeldus Eestis on seega õigusteadusliku hariduse omandamisel sotsiaalteaduste mahu suurendamine, mis omakorda loob eeldused õigus- ja sotsiaalteaduste sümbioosi edukaks arenemiseks Eestis.

Märkused

1. Tema ettekande teksti avaldas täies mahus Washington & Lee Law Review 53, 1996. Samas numbris on veel mitme samal konverentsil esinenud teadlase ettekande tekst.
2. Juristid vaidleksid kindlasti vastu minu väitele, kuid sotsiaalteadlasena ei suuda ma eristada ka mandri-Euroopa õigusteaduses piisavalt ühtset ja koherentset teoreetilist pagasit, mis välistaks Balkini mudeli rakendamise. Mandri-Euroopa õigusteadus omab pikki traditsioone, kuid väljaspool normitehnikat kuulub õigusteaduse teoriasse peamiselt õigus- ja sotsiaalfilosoofia. Roger Cotterrell oponeerib Balkinile oma 1998. aastal avaldatud artiklis, kus ta väidab, et tegelikult on kaasaegsel Lääne ühiskondade õigusteadusel kindlad teaduslikud meetodid – kohtuasja kohtus esitamise meetodid, süütõendite käsitlemise meetodid jne.
3. Siinkohal pean ma silmas ennekõike Riigikogu liikme Uno Mereste (Õigussüsteem ja võlaõigus. – Akadeemia, 2000, nr 7; Juriidiline terrorism laastab aedu. – Sirp, 16.10.1998; Peatagem juriidilise terrorismi laine. – Sirp, 23.10.1998; Seaduse mõtte varjamise reegel. – Sirp, 17.11.2000, ja Kas lausrumalus või ülikavalus? – Sirp, 16.02.2001), TÜ sotsioloogiateooria ja -ajaloo dotsendi Henn Kääriku (Õigussotsioloogia ja õigusloome. – RiTo 1, 2000) ja Riigikogu Kantselei majandus- ja sotsiaalinfo osakonna juhataja Aare Kasemetsa töid (Seaduseelnõude seletuskirjade informatiivsus ... – RiTo 1, 2000; Seadusloome kvaliteet = ... – www.riigikogu.ee/osakonnad/msi/tood/tell38a.html).
4. Siinkohal ei pea ma silmas seda, et teised ühiskonnagrupid õigust ei vaja. Vastupidi! Õiguse roll on ühiskonna sotsiaalse toimimise reguleerimine ja sotsiaalsete suhete korrastamine. Kahjuks on aga paratamatu olukord, kus seaduse mõistmiseks ja selle juriidiliselt korrektseks tõlgendamiseks on tarvis õigusteadusealaseid eelteadmisi, mida enamikul ühiskonnaliikmetel ei ole. Siit tulenebki olukord, kus juristide loodud seaduste järgimiseks ja nende täpsemaks mõistmiseks on vaja juristi abi ergo juristid loovad seadusi enda tarvis, endale tõlgendamiseks.
5. Seda on kõige paremini näha õigust ja seadusi puudutavate uurimuste juures, mis juristide poolt läbiviiduna muutuvad õigusfilosoofilisteks ja -teoreetilisteks arutlusteks. Minule teadaolevalt on Eestis selliseid analüüse avaldanud ainult õiguse teemaga tegelevad sotsiaalteadlased (mainida tasub siinkohal TÜ sotsiaalteaduskonna praktilise sotsioloogia õppetooli vanemteadurit P. Kenkmanni (Sotsiaalne informatsioon seadusloome edendamise teenistuses. – RiTo 1, 2000) ja võrdleva õigusteaduse õppetooli lektorit S. Kaugiat (Sotsiaalsest konfliktist. – Akadeemia, 2000, nr 7; Õigussotsioloogia olemus, koht ja ülesanded kaasaja ühiskonnas. – Juridica, 1995, nr 8; Nihked eesti noorte õigusteadvuses aastatel 1975–1995. – Juridica, 1995, nr 7).

6. Interdistsiplinaarses teadustöös sisalduvate probleemide ja raskuste kõige paremaks näiteks peavad paljud autorid just õigusteaduse ja majandusteaduse sümbioosi. Kõikide teiste võimalike uurimisvaldkondadega võrreldes on sellel valdkonnal tunnetatav seos juristide igapäevase tööga ja seega on majandusteadusel ka teistest teadusharudest paremad võimalused õigusteaduse koloniseerimiseks. Selle asemel, et üle võtta õigusteaduse valdkonnad, on õigusteadus ja majandusteadus muutunud teadlaste jaoks eraldiseisvaks uurimisvaldkonnaks, mille edukas viljelemine nõuab samas eriettevalmistust.
7. Vt Emile Durkheim ja hälbekäitumise sotsioloogia. – Juridica, 1998, nr 5; Alaealiste kriminaalõigus – lõpuks ka Eesti variant. – Juridica, 1998, nr 4; Kas Eestis on vaja surmanuhtlust. – Juridica, 1996, nr 3.
8. Vt Õigussüsteemi reform Eestis 20. saj lõpul.//Akadeemia Nord Toimetised, 1999, nr 2; Eesti õigussüsteemi areng. – Eesti inimarengu aruanne 1999 (1999); Cambridge'i idee ajaloo koolkond ja Eesti. – Ajalooline Ajakiri, 1999, 3/4 (106/107).
9. Vt Humanitaarne interventsioon. – Akadeemia, 1998, nr 10; Keel ja inimõigused. – Akadeemia, 2000, nr 3; Küüditamised ja rahvusvaheline õigus. – Akadeemia, 2001, nr 1; samuti Kosovo sõda kui murdepunkt ajaloos. – Eesti Päevaleht, 30.03.1999; Keel ja seadus. – Postimees, 03.05.1999.
10. Esimene konverents toimus 07.09.2000 Tartus Õiguskeskuses ja kandis nimetust "Õigusriik ja õigusloome – õigusteadlaste ja sotsiaalteadlaste kohtumispaik". Teise konverentsina pidasin ma silmas sotsiaalteaduste esimesel aastakonverentsil toimunud sektsioone "Õigusteaduse piirid I" ja "Õigusteaduse piirid II".
11. Ellsworth ja Getman tõdevad oma 1984. aastal avaldatud artiklis, et suur osa interaktsioonist õigusteaduse ja sotsiaalteaduste vahel ei hõlma kõrgel tasemel sotsiaalteadlasi ega ka kõrgetasemelisi õigusteadlasi. See valdkond hõlmab inimesi, kes on mõlemas teadusharus üldjuhul marginaalse tähtsusega.
12. Olukorda Ameerika õigusteaduses kirjeldatakse üldjuhul väheste valitsemisega. Enamik õigusteaduse professoreid on omandanud oma hariduse käputäies Ameerika eliitkoolides, samas suundub enamik neist kraadi kaitsmise järel õpetama kesktaseme koolidesse. Kui eliitkoolides on interdistsiplinaarsus peaaegu et nõudeks, siis enamik koole koolitab õigusteaduskonnas tulevasi juriste ja ei tunne vajadust täita noorte päid liigse sotsiaalteooriaga.
13. Eraldiseisva sotsiaalse jõuna toob Balkin ära Ameerika Advokatuuri, kellel puudub huvi õigusteadlaste vastu, küll aga on nad huvitatud juristidest–praktikutest.
14. 1989. aastal avaldatud artiklis "Limits of legal regulation" ütleb Soome õigusloomega tegelnud Antti Kivivuori, et praegusel ajal on olukord Soomes selline, kus neljandikul seadusloomega tegelejal on mitteõigusteaduslik haridus ja pooltel teaduskraad. Samuti kasutatakse ja kogutakse süsteemselt ajaloolist ja ühiskonnaalast informatsiooni.
15. Vt Henn Käärrik, Õigussotsioloogia ja õigusloome. – RiTo 1, 2000 (www.riigikogu.ee/rva/toimetised).
16. Anzilotti poolt õigussotsioloogiaks nimetatud uurimisala on Timasheff iseloomustanud kui teadusharu, mis tegeleb juriidiliste faktide empiirilise väljenduse uurimisega.

17. Carbonnier' õigussotsioloogia käsitlust on põhjalikult käsitlenud Henn Käärrik oma eespool mainitud artiklis.
18. Sotsiaalteadlaste erapoolikuses kahtlustamist on käsitlenud Prantsusmaa näitel Noreau ja Arnaud oma artiklis "The Sociology of Law in France", kus sotsiaalteadlasi kahtlustati poliitilises parempoolsuses. Sotsiaalteadlaste erapoolikusele on vihjanud ka Ellsworth ja Getman, kes Ameerika Ühendriikide näitel sõnavad, et sotsiaalteadlasi peetakse pigem liberaalideks.
19. Riske sotsiaalteadusliku informatsiooni kasutamisel seadusloomes ja õiguse kujundamisel on oma artiklis põhjalikult käsitlenud Ellsworth ja Getman. Eesti kogemust on kirjeldanud Paul Kenkmann artiklis "Sotsiaalne informatsioon seadusloome edendamise teenistuses: olukord ja ettepanekud" (RiTo 1, 2000)
20. Prof Gräzin vaidles oma ettekandes vastu 15 Riigikogu liikme poolt Riigikogus algatatud "Seaduste arusaadavuse tagamise seaduse eelnõu" (eelnõu nr 235) mõttekusele, öeldes, et sotsiaalteadlaste roll peaks väljenduma seaduste seletuskirjade koostamise juures. Siinkohal ei nõustu ma prof Gräziniga, kuid mõistan tema väite sisu. Olemuselt on tõesti absurdne võidelda seaduskeele liigse keerukuse ja õiguse liigse regulatiivsuse vastu uue seadusega.
21. Prof Narits ja prof Merusk väljendavad oma seisukohta sotsiaalteadlaste rolli osas seadusloome juures järgnevalt: *"Seadused ise peavad aga loomulikult olema arusaadavad. Terve mõistus ütleb, et seadus peab olema kirjutatud seaduse adressaatidele mõistetavas keeles. Nagu iga oskuskeele puhul peab seaduse keel olema üldkeelega võrreldes täpsem. Vajaliku täpsuse annavad seaduse tekstile erialaterminid, sealhulgas juriidilised kategooriad. Nii tundubki meile, et seaduse sünniks vajaliku poliitilise tahte (poliitilise otsustuse) olemasolul peavad kokku saama vastavat reguleerimisvaldkonda tundev erialaspetsialist, lingvist ning jurist. Sellise kolmikliidu ühistegevus peaks tagama adressaatidele arusaadava seaduse sünni"* (RiTo 2, 2000, lk 102).
22. Soovitan lugeda Riigikohtu liikme prof Eerik Kergandbergi kirjutist "Õigussotsioloogilisi lähenemiskatseid kohtumenetlusele" (Juridica, 1994, nr 5).
23. 2000. aasta novembris toimunud Eesti sotsiaalteadlaste I aastakonverentsil esinesin ma ettekandega, kus pakkusin õigussotsioloogiale välja järgmised funktsioonid: 1) koguda ja tulevaste põlvete tarvis talletada empiirilist informatsiooni ühiskonna õiguskultuuri kohta; 2) (teooriate raames) analüüsida ühiskonnast ja ühiskonna kohta kogutud informatsiooni, püüda analüüsi põhjal teha teaduslikke üldistusi ja võrrelda saadud tulemusi teiste riikide andmetega; 3) olla toeks ja kriitikuks seadusloomele ja kohtumõistmisele, samuti õiguskultuurile laiemas tähenduses; 4) olla ühiskonna õiguskultuuri kujundajaks ja tutvustada muule maailmale arusaadavas (teadus)keeles kohaliku ühiskonna õiguskultuuri.
24. Need koloniseerimise katsed on Balkini arvates ette määratud ebaõnnestuma, need ebaõnnestumised on nähtavad erinevate õigusväljaannete lehekülgedel ja on kokku võetavad kolme sõnaga – kaasaegne interdistsiplinaarne õigusteadus.

Kasutatud kirjandus

Balkin, J. M. (1996). Interdisciplinarity as Colonization. – Washington & Lee Law Review. Vol 53.

Carbonnier, J. (1986)

Cotterrell, R. (1998). Why must Legal Ideas Be Interpreted Sociologically. – Journal of Law and Society. Vol 25.

Ellsworth, C. E., Getman, J. G. (1984). Social Science in Legal Decision Making. Law and the Social Sciences. Russell Sage Foundation. New York.

Euroopa Komisjoni aruanne 1999 – Laienemine 99. <http://www.euroopaliit.ee>.

Evan, W. M. (1990). Social Structure and Law. Theoretical and Empirical Perspectives. Newbury Park: Sage Publications.

Kasemets, A. (2001). Seadusloome kvaliteet = mõjude analüüs, läbipaistvus, kodanikuühenduste osalus ja riigi haldussuutlikus? Riigikogu Kantselei, MSI:www.riigikogu.ee/osakonnad/msi/tood/tell38a.html.

Kenkmann, P. (2000). Sotsiaalne informatsioon seadusloome edendamise teenistuses. – Riigikogu Toimetised 1.

Kergandberg, E. (1994). Õigussotsioloogilisi lähenemiskatseid kohtumenetlusele. – Juridica, nr 5.

Kivivuori, A. (1989). Limits of Legal Regulation. – Limits of Legal Regulation. Grenzen rechtlicher Steuerung. Pfaffenweiler: Centaurus-Verlagsgesellschaft.

Käärrik, H. (2000). Õigussotsioloogia ja õigusloome. – Riigikogu Toimetised 1.

Narits, R., Merusk, K. (2000). Õiguse olemusest ja seaduse võimalusest. – Riigikogu Toimetised 2.

Noreau, P., Arnaud, A.-J. (1998). The Sociology of Law in France: Trends and Paradigms. – Journal of Law and Society. Vol 25.

Timasheff, N. S. (1939). An Introduction to the Sociology of Law. Greenwood Press. Westport, Connecticut.